

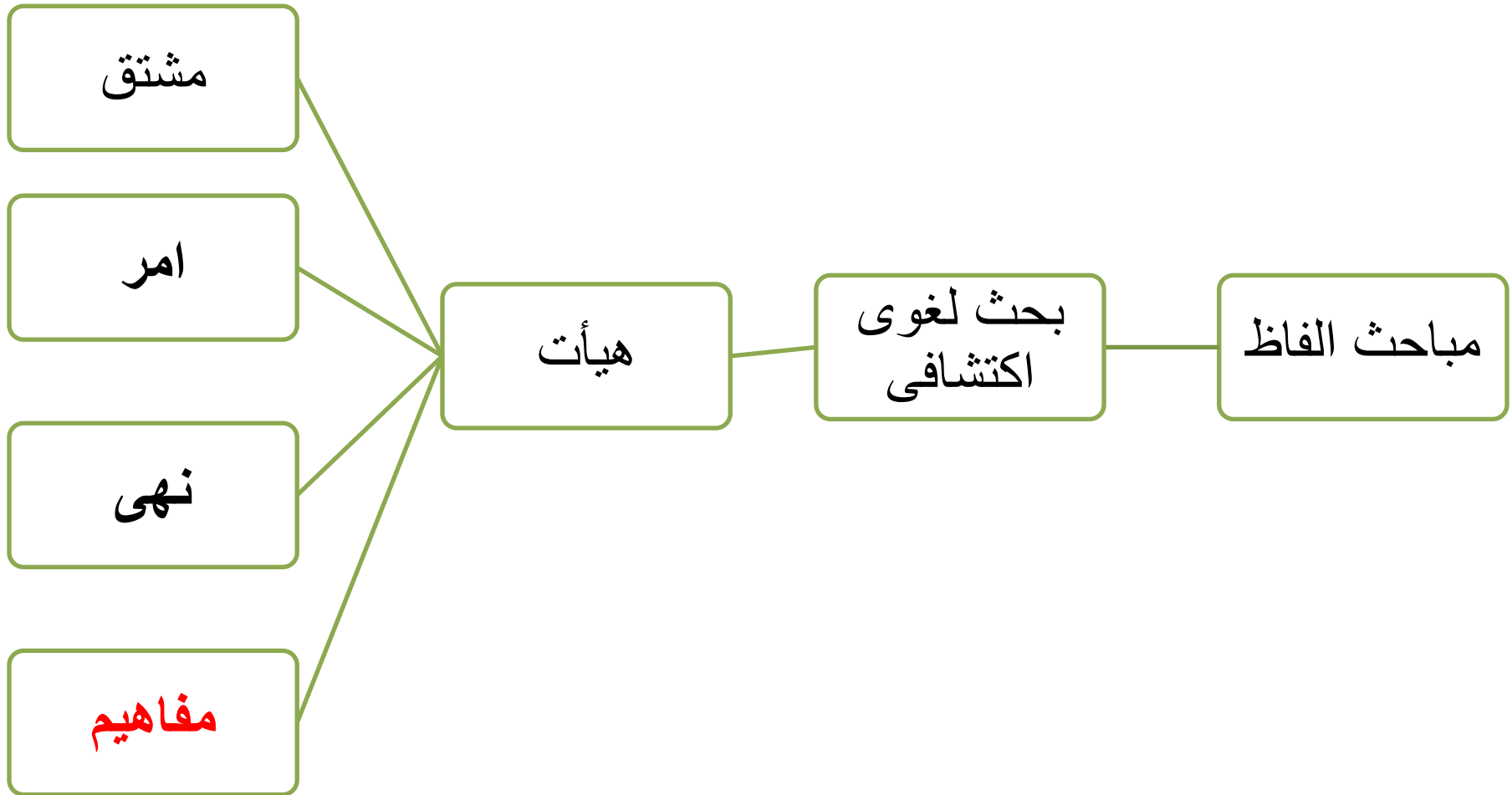
علم أصول الفقه

٧٥

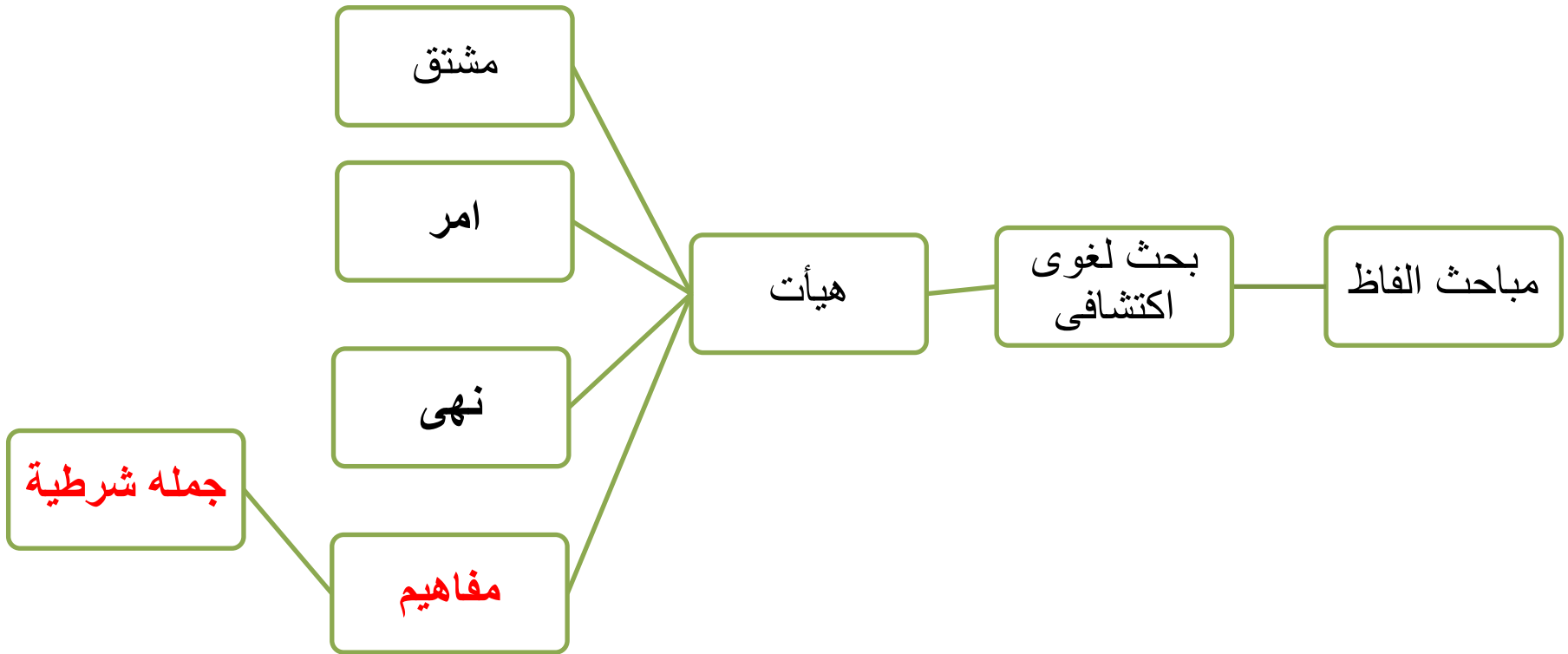
مفاهيم ١٥-١٢-٩٥

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

۲- تفاوت کار اصولی و لغوی در بحث الفاظ



٢- تفاوت کار اصولی و لغوی در بحث الفاظ



اشتراک دو شرطیه در جزاء

- اشتراک دو شرطیه در جزاء
- اگر دو جمله شرطیه داشته باشیم که شرطشان متفاوت ولی جزایشان مشترک باشد، مدلول این دو چگونه خواهد بود؟ این بحث در مورد دو گونه از تکالیف مطرح است:

اشتراک دو شرطیه در جزاء

تکالیف غیر
قابل تکرار

تکالیف قابل
تکرار

اشتراک دو
شرطیه در جزاء

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- ۱. تکالیف غیر قابل تکرار
- گاهی از خارج می دانیم که فلان تکلیف تعدد ندارد؛ مانند مثال معروف «إن خفی الأذان فقصر» و «إن خفی الجدران فقصر».
- شارع می گوید: اگر اذان شهر مخفی شد، نماز را بشکن و اگر دیوارهای شهر مخفی شدند، نماز را بشکن. می دانیم که این تقصیر تکرر بر نمی دارد. نماز یک بار شکسته می شود و نیز می دانیم مقصود این نیست که دو بار نماز شکسته بخوان.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- مفهوم جمله اول این است که اگر اذان شهر مخفی نشده است، نماز شکسته نیست. مفهوم جمله دوم آن است که اگر دیوارهای شهر پنهان نشده است، نماز شکسته نیست؛ بنابراین بین مفهوم هر یک از این دو و منطوق دیگری یک تنافی است؛ چون منطوق یکی می گوید اگر دیوارها مخفی شد، حتی اذان مخفی نشده باشد، نماز شکسته است در حالی که مفهوم دیگری می گوید اگر اذان مخفی نشد، نماز شکسته نیست و بالعکس؛ بنابراین بین مفهوم هر یک از این دو جمله و منطوق دیگری تنافی وجود دارد.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- آیا نتیجه این است که اطلاق هر دو به واو یا به او شکسته می شود؟
- یعنی عبارت نهایی **یا** «إِنْ خَفِيَ الْأَذَانُ وَالْجُدْرَانُ فَقَصِّرْ» می گردد و در صورتی نماز شکسته می شود که هم اذان مخفی شده باشد و هم دیوارهای شهر مخفی باشد. معنایش این است که اطلاق هر دو مقید به واو عطف می شوند.
- یا عبارت نهایی «إِنْ خَفِيَ الْأَذَانُ أَوْ الْجُدْرَانُ فَقَصِّرْ» می گردد و اگر اذان مخفی شد یا اگر دیوارها مخفی شدند، نماز شکسته می شود و در واقع حصول یکی از این دو کافی است.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- این بحث طبق مبنای مشهور و شهید صدر - رضوان الله علیه - که به مفهوم کلی قائل هستند، معنادار است؛ اما طبق مبنای مختار «إن خفی الأذان فقصر» مفهومش این است که اگر اذان مخفی نشد و اتفاق خاصی هم نیافتد که احتمال دخالت در شکسته شدن نماز را دارد، نماز به خودی خود شکسته نمی شود و «إن خفی الجدران فقصر» مفهومش آن است که اگر دیوارها مخفی نشدند و هیچ چیز دیگری هم اتفاق نیافتد که احتمال دخالت در شکسته شدن نماز را دارد، نماز به خودی خود شکسته نمی شود؛

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- بنابراین اصلاً مفهوم این دو گزاره با منطوق دیگری منافات ندارد؛ چون در منطوق آن دیگری این است که در صورت تحقق فلان ویژگی خاص، نماز شکسته می شود و مفهوم این یکی آن است که اگر این شرط نباشد و هیچ ویژگی دیگری هم نباشد، نماز شکسته نمی شود و خود منطوق دیگری بیان همین ویژگی دیگر است.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- پس از دایرة جملات شرطیه مفهوم دار به معنای مفهوم جزئی خارج است و تنافی نیست؛ بنابراین طبق مبنای مفهوم جزئی اطلاق این دو گزاره به عطف أو مقید می شوند؛ یعنی اگر اذان مخفی شد یا دیوارها مخفی شدند، نماز شکسته می شود.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

تکالیف غیر
قابل تکرار

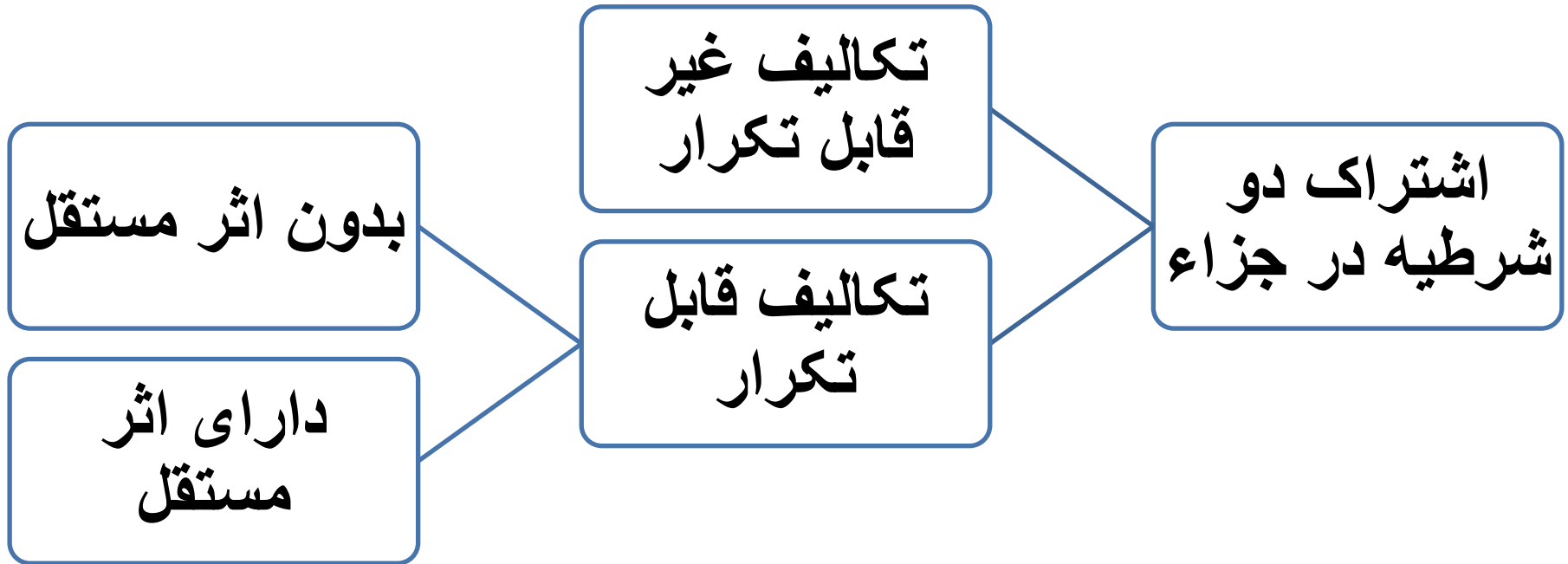
تکالیف قابل
تکرار

اشتراک دو
شرطیه در جزاء

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- تکالیف قابل تکرر
- یعنی ما می‌توانیم چند بار این کار را انجام بدهیم؛ مثلاً شارع فرموده است: «إِنْ بُلِتْ فَتَوَضَّأْ» و «إِنْ نَمَتْ فَتَوَضَّأْ». معنادار است که دو بار من وضو بگیرم. وضو گرفتن قابل تکرر است.
- در جایی که جزاء قابل تکرار است دو صورت وجود دارد:

اشتراک دو شرطیه در جزاء



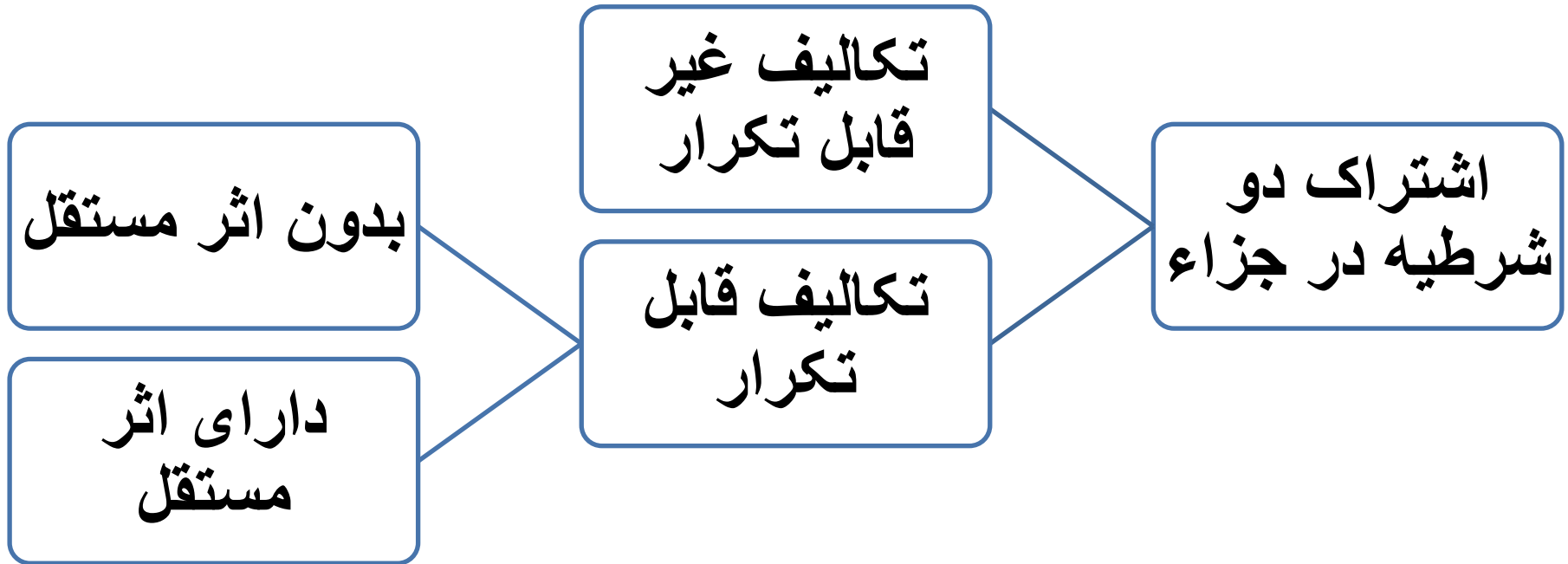
اشتراک دو شرطیه در جزاء

- صورت اول این است که در بار دوم اثری بر جزاء مترتب نمی‌شود؛ مثلاً در «إِنْ بُلَّتْ، فَتَوَضَّأُ» و «إِنْ نَمَتْ فَتَوَضَّأُ» وضو رافع حدث اصغر است و در رفع حدث اصغر، از خارج می‌دانیم این نوع حدث یک بار رفع می‌شود و رفع مجددش معنادار نیست؛ بنابراین بر وضوی دوم اثری مثل اثر وضوی اول مترتب نمی‌شود.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- در این صورت و فرض اول طبق مبنای مفهوم جزئی، اطلاق مفهوم در هریک از جمله‌های شرطیه مقید به او می‌گردد. مفهوم «إن بُلت، فتوضاً» این است که وضو در برخی از موارد که شخص بول نکرده باشد، واجب نمی‌شود و مفهوم «إن نمت فتوضاً» آن است که در برخی از مواردی نخواهید باشد، واجب نمی‌شود؛ چون مفهوم جمله شرطیه این است که سنخ حکم فی الجملة در بعضی موارد انتفاء شرط منتفی است. وقتی این مفهوم را منطوق دیگری با هم در نظر بگیریم، نتیجه این می‌شود که اگر یکی از این دو شرط تحقق پیدا کرد، در این صورت وضو لازم است.

اشتراک دو شرطیه در جزاء



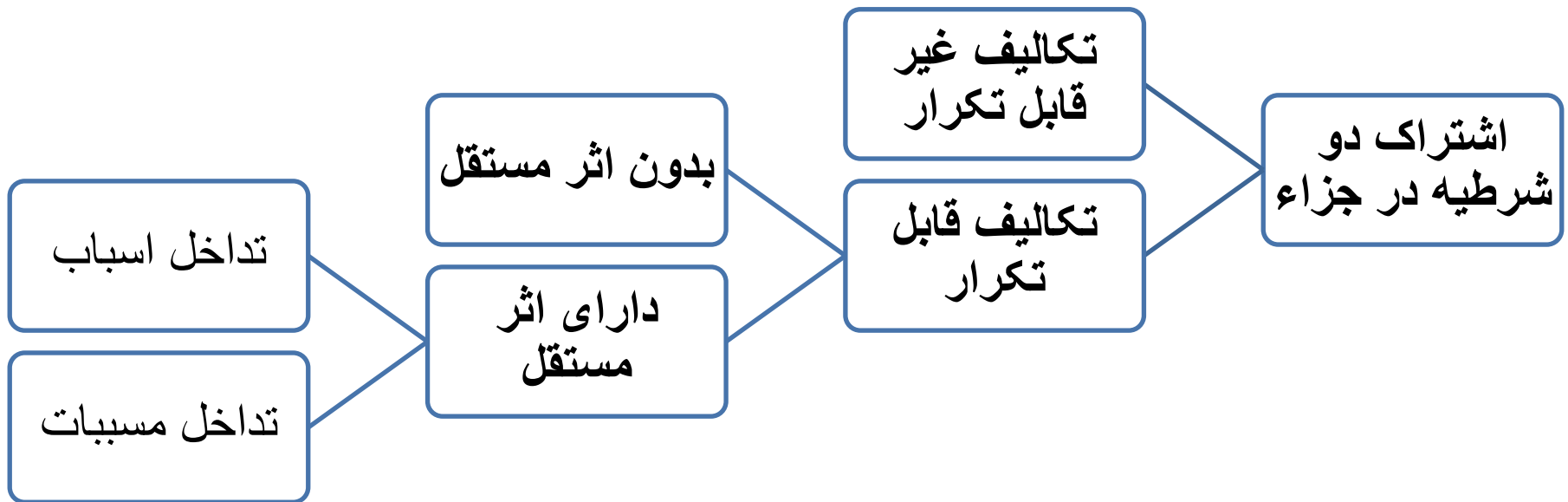
اشتراک دو شرطیه در جزاء

- صورت دوم عمل قابل تکرار است و این طور نیست که بار دوم مثل آن اثر بار اول را نداشته باشد، بلکه بار دوم یک اثری دارد مثل بار اول؛ مثلاً نظر مشهور این است که غسل رافع حدث اکبر است ولی هر غسلی یک حدث خاص را رفع می‌کند؛ مثلاً اگر کسی جنب شود، برای جنابت غسل می‌کند. زنی که حیض می‌شود و بعد پاک می‌شود، برای حیض غسل می‌کند.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- این دو گزاره را دقت کنید: «اگر جنب شدی، غسل کن» و «اگر حائض شدید، غسل کن». زنی هم جنب است و هم حائض بوده و پاک شده است. آیا یک بار برای جنابت و بار دیگر برای حیض غسل کند یا یک غسل برای هر دو حدث کافی است؟

اشتراک دو شرطیه در جزاء



اشتراک دو شرطیه در جزاء

- در اینجا یک بحث این است که **سبب این دو حکم** در جایی که سببشان جمع می شود، **در عالم جعل به یک حکم تبدیل می شود**. پس اگر کسی فقط جنب بود، یک وجوب غسل داشت و اگر فقط حائض بود، یک وجوب غسل داشت. اکنون که هم حائض است و هم جنب، یک وجوب غسل دارد.
- در اصطلاح به این، **تداخل اسباب** می گویند؛ یعنی جنابت که یک سبب است با حیض که یک سبب دیگر است، با هم تداخل می کنند و یک وجوب غسل بر عهده می آید؛ بنابراین تداخل در اسباب در ناحیه جعل است.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- بحث دیگر این است که تداخل در اسباب رخ نمی‌دهد، بلکه در مرحله امتثال که شخص می‌خواهد غسل کند، می‌تواند با یک غسل هر دو تکلیف را امتثال کند.
- در اینجا دو تکلیف متوجه او است: یک غسل برای جنابت و یک غسل برای حیض اما در مقام امتثال یک غسل انجام می‌دهد که هم تکلیف غسل جنابت را عمل کرده باشد و هم تکلیف غسل حیض را به این **تداخل در مسببات** می‌گویند.
- به تعبیر دیگر در مرحله جعل دو حکم جعل شده است اما در مرحله امتثال با یک غسل می‌توانیم هر دو وظیفه را عمل کنیم.

اشتراک دو شرطیه در جزاء

- در حقیقت سؤال این است که اگر دو جمله شرطیه داشتیم که «شرط» هایشان با هم متفاوت بود، «جزاء» ها با هم یکسان و جزاء تکلیفی قابل تکرار بود به گونه‌ای که در هر مورد اثر خاص خودش را می‌توانست داشته باشد، آیا مقتضای این دو جمله بدون هیچ گونه قرینه خارجی **تداخل در اسباب** را اقتضا می‌کند یا اگر تداخل در اسباب را اقتضا نمی‌کند، **تداخل در مسببات** اقتضا می‌کند؟